

ZINĀTNES DZĪVE

SEPTĪTAIS BALTIJAS ARHEOLOĢIJAS SEMINĀRS (BASE-7) LATVIJĀ

2015. gada 23.–25. oktobrī Ventspils novada Tārgales pagastā norisinājās jau septītais Baltijas arheoloģijas seminārs (*Baltic Archaeological Seminar* – BASE), kas pulcēja dalībniekus no četrām Baltijas jūras valstīm – Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Somijas. Baltijas arheoloģijas seminārs norisinās ik pa diviem gadiem kādā no dalībvalstīm un tiek veltīts dažādiem jautājumiem un problēmām arheoloģijas jomā, akcentu liekot uz teorētiskās arheoloģijas virzienu un pieeju. Tāpat kā visā pasaulē, arī Latvijā arvien palielinās sabiedrības ieinteresētība un iesaiste (gan pozitīvos, gan negatīvos aspektos) vēstures un arheoloģijas izziņāšanā, tāpēc tika nolemts šī gada semināru veltīt publiskās arheoloģijas jautājumu un problēmu risināšanai. Semināru organizēja Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte ar Latvijas Arheologu biedrības un Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu. Pasākums norisinājās trīs dienas, kuru laikā dalībnieki prezentēja ziņojumus par dažādiem publiskās arheoloģijas jautājumiem – sākot ar sabiedrības praktisku iesaisti arheoloģiskajos izrakumos un atklāto vēstures liecību inkorporēšanu sabiedrisko ēku interjerā un beidzot ar to, kā labāk maziem bērniem stāstīt par akmens laikmetu un skolās pasniegt arheoloģiju kā mācību priekšmetu. Visi ziņojumi izraisīja produktīvas un idejas rosinošas diskusijas.

Pirmajā semināra dienā prezentētie ziņojumi bija veltīti sabiedrības un arheoloģijas savstarpējai mijiedarbībai Baltijas valstīs. Semināru atklāja arheologs un viens no konferences organizētājiem Andris Šnē ar īsu ieskatu publiskās arheoloģijas idejas dzimšanas un attīstības vēsturē. Viņš arī ieskicēja Latvijas pieredzi publiskās arheoloģijas jomā, minot, ka vislielāko lomu tajā spēlē muzeji. Tieši muzeji, organizējot publiskās lekcijas un ekskursijas, visvairāk nodarbojas ar sabiedrības informēšanu par arheoloģiju un vēsturi kopumā.

Lietuviešu arheologs prof. Alģimants Merkevičs (*Algimantas Merkevičius*) savā ziņojumā ieskicēja Lietuvas arheoloģijas prizmas maiņu, kas norisinājusies pēdējo gadu laikā, iekļaujot pētījumu jomā ne tikai senākās vēstures jautājumus, bet arī nesenās vēstures un sabiedrības

pētniecības jautājumus. Kā piemērs tika minēts 1. un 2. pasaules kara laika arheoloģija.

Somu arheologs Jans Fasts (*Jan Fast*) prezentēja viņa kā arheologa personīgo un profesionālo mijiedarbību ar sabiedrību, izveidojot interneta vietni, kurā katru dienu tika papildināta informācija par viņa vadībā notiekošiem arheoloģiskajiem izrakumiem. J. Fasts secināja, ka cilvēku ieinteresētība vietnes apmeklēšanā pieauga tajā brīdī, kad arheologi izlēma veikt personiskāka rakstura ierakstus par konkrētiem ekspedīcijas dalībniekiem, viņu ikdienu, notikumiem, izjūtām. Piešķirot ekspedīcijas arheologiem “seju”, sabiedrība spēja labāk ar tiem personificēties un iejsties izrakumu vidē, kas savukārt ļāva vieglāk uztvert arī specifiskāku arheoloģiska rakstura informāciju par darbu, atradumiem un secinājumiem.

Igauņu arheologs prof. Valters Langs (*Valter Lang*) stāstīja par topošās dzelzceļa līnijas *Rail Baltic* ietekmi uz arheoloģijas pieminekļiem. Igauņu arheologi trases plānojuma posmā veica pieminekļu apzināšanu, savācot informāciju par visiem arheoloģijas, vēstures un industriālajiem pieminekļiem trases apkārtnē, kā arī izstaigāja potenciālās dzelzceļa sliežu lokācijas vietas, fiksējot jaunus un apsekojot jau esošos pieminekļus. Nākamajā projekta posmā ir paredzēts veikt aizsardzības izrakumus tajos arheoloģijas pieminekļos, kuri atrodas trases vietā vai tiešā tās tuvumā.

Lietuviešu arheologi Rītis Jonaitis (*Rytis Jonaitis*), Irma Kaplūnaite (*Irma Kaplūnaitė*) un Giedre Motuzaitė-Kīna (*Giedrė Motuzaitė-Keen*) prezentēja savu pieredzi ar sabiedrības attieksmi pret arheoloģiskajiem izrakumiem, kas norisinājās pareizticīgo kapsētā Viļņas senpilsētā. Lai gan daudzi cilvēki bija ieinteresēti izrakumu gaitā un rezultātos, daļa sabiedrības izteica nosodījumu arheologiem par kapu “traucēšanu”. Tāpat daļa sabiedrības automātiski sasaistīja pareizticīgo apbedījumus ar krievu tautības pārstāvjiem, kas radīja dažādas etniskas dabas diskusijas.

Otrajā semināra dienā prezentētie ziņojumi bija sadalīti vairākās tematiskās daļās. Viena no tām bija veltīta eksperimentālajai arheoloģijai – jomai, kas spēj piesaistīt vislielāko sabiedrības interesi. Lietuviešu arheologs Klaidis Permins (*Klaidas Perminas*) iepazīstināja ar savu pieredzi vienkoča laivu repliku veidošanā. 2006. gadā, sadarbojoties Klaipēdas Universitātei ar Žemaitijas nacionālo parku, tika atdarinātas divas Ziemeļlietuvus Plateļu (*Plateliai*) ezerā atklātas 15.–16. gs.

vienkoča laivas. Tas paveikts, izmantojot attiecīgā laika metodes un darbariskus. Projekts ļāva ne tikai labāk izprast vienkoča laivu izgatavošanas metodes vēlajos viduslaikos un jauno laiku sākumā, kā arī pārliecināties par to reālajām iespējām ūdens satiksmē, bet piesaistīja arī plašu interesentu loku. Izbraukumi ar šīm laivām, kas vienlaikus ir arī Plateļu muižas muzeja ekspozīcijas daļa, iespējami joprojām.

Ar līdz šim paveikto un nākotnes perspektīvām eksperimentālās arheoloģijas jomā Latvijā iepazīstināja Artūrs Tomsons. Prezentācijā tika uzsvērtā pagaidām līdz galam nenovērtētā eksperimenta kā izpētes metodes loma Latvijas arheoloģijas zinātnē. Kā veiksmīgs eksperimentālās arheoloģijas piemērs minēts 2013. un 2015. gadā realizētais Latvijas Nacionālā vēstures muzeja, Latvijas Universitātes un Latvijas Arheologu biedrības kopīgais projekts Āraišu arheoloģiskā muzejparka teritorijā.

Lietuvas arheoloģe Daiva Steponavičiene (*Daiva Steponavičienē*) pievērsās aizvēstures apģērba atdarināšanas problemātikai Lietuvas arheoloģijā un sabiedrībā kopumā. Pētniece analizēja galvenās kļūdas arheoloģiskā apģērba rekonstrukcijās, ko nereti izmanto dažādu “dzīvās arheoloģijas” festivālu, folkloras kopu utt. dalībnieki, tādējādi arī plašākai sabiedrībai radot nepareizu priekšstatu par aizvēstures apģērbiem. Tika uzsvērtā šīs jomas sarežģītība, ko nosaka ne vien arheoloģijas teorētisko zināšanu, bet arī daudzveidīgu tehnisko prasmju nepieciešamība audumu, apavu, rotu u.c. apģērba elementu izgatavošanā.

Atsevišķa semināra daļa bija veltīta arheoloģijas lomai izglītībā un sabiedrības ikdienas dzīvē. Igaunų arheoloģe Līa Vijanda (*Līa Vijand*) iepazīstināja ar savu pieredzi arheoloģijas pedagoģijā. Igaunijas Nacionālajā izglītības programmā aizvēsturei paredzētas vismaz sešas nodarbības, taču, kā norādīja L. Vijanda, arheoloģijas īpatsvars izglītības programmā ir atkarīgs no katra konkrēta skolotāja. Piemēram, arheoloģijas metodes var tikt apgūtas sociālo zinību nodarbībās, kur tiek stāstīts par evolūcijas teoriju, tāpat arī Senās Grieķijas un Romas vēsture pamatā ir balstīta uz arheoloģiskajiem avotiem un to interpretācijas iespējām utt. Kā lielākās problēmas arheoloģijas veiksmīgai iekļaušanai skolu programmās minētas nepietiekamās skolotāju mūžizglītības iespējas dažādu arheoloģijas semināru veidā, kā arī attiecīgās jomas mācību grāmatu trūkums.

Turpinot aizsākto tēmu, Lietuvas arheoloģe Gabriele Gudaitiene (*Gabrielē Gudaitienē*) aplūkoja pašreizējo situāciju arheoloģijas

pedagoģijas jomā Lietuvā. Arī G. Gudaitiene norādīja uz galvenajām problēmām, kas līdzīgas kā Igaunijas gadījumā. Lai veicinātu izpratni par arheoloģiju, 2014. gadā Viļņas Universitātē uzsākts projekts, kura ietvaros tiek izstrādāta 10–14 gadus veciem bērniem paredzēta grāmata par Lietuvas akmens laikmetu.

Šīs tematiskās daļas noslēgumā Latvijas arheologs Guntis Zemītis un Agrita Lujāne vērsa uzmanību uz arheoloģijas lomu mūsdienu sabiedrības (īpaši jaunatnes) pašidentifikācijā. Kā piemēri tika apskatītas vairākas subkultūru grupas, kuru nozīmīgi atribūti ir dažādi no arheoloģiskā materiāla aizgūti elementi.

Noslēdzošā priekšlasījumu daļa seminārā bija veltīta šobrīd īpaši aktuālai tēmai – arheoloģiskā mantojuma aizsardzībai, kur nozīmīgu lomu ieņem komunikācija ar sabiedrību un ētikas jautājumi. Somu arheoloģe Līsa Sepenena (*Liisa Seppänen*) prezentēja arheoloģisko atklājumu popularizācijas iespējas un nozīmi šobrīd arvien pieaugošās komerciarheoloģijas apstākļos. Komerciarheoloģija lielākoties nosaka straujus izpētes tempus, noslēgtas teritorijas, strikti ierobežotus termiņus utt. un neparedz ne laiku, ne līdzekļus ar konkrēto izpēti tieši nesaistītām lietām, kā, piemēram, sabiedrības informēšanai. Taču, kā piemēru minot 2013. gada arheoloģiskos izrakumus Lahti pilsētā, L. Stepenena parādīja, ka tieši informēšana par arheoloģiskajiem atklājumiem, ļaušana sabiedrībai sekot līdz izpētes gaitai utt. var mainīt sabiedrības nereti negatīvos priekšstatus par būvdarbiem pilsētās un veicināt lokālās identitātes veidošanos.

Latvijas arheoloģe Sandra Zirne turpināja arheoloģiskā mantojuma aizsardzības tēmu, akcentējot arheologu atbildību pret veicamajiem darbiem un dodot ieskatu Latvijas arheologu ētikas kodeksa tapšanas gaitā un saturā. Tieši pašu arheologu darbības piemērs lielā mērā rada sabiedrības attieksmi gan pret arheologu darbu, gan arheoloģisko mantojumu.

Savukārt Igaunijas arheoloģe Nele Kangerta (*Nele Kangert*) prezentēja Igaunijas pieredzi cīņā ar arheoloģisko pieminekļu postītājiem jeb mantračiem. 2011. gadā Igaunijā tika pieņemts likums, kas reglamentē metāldetektoru lietošanu. Tas nosaka, ka bez speciālas valsts iestāžu izsniegtas atļaujas šādas ierīces nedrīkst tikt izmantotas jebkādu kultūrvēsturiskas nozīmes priekšmetu meklēšanā. Atļauja tiek izsniegta tikai personām, kas izgājušas speciālu apmācības kursu, kurā tiek stāstīts par kultūras vērtību (tostarp arheoloģiskas nozīmes

objektu) atpazīšanu un rīcību šādā gadījumā, lai necietu ne pats priekšmets, ne tā atrašanās vieta jeb konteksts. Kopš šāda regulējuma ieviešanas ziņas par jaunu arheoloģisko vietu un arheoloģiskas nozīmes priekšmetu atradumiem strauji pieaugušas. Turklāt tas pamazām palielina visas sabiedrības atbildību par kopīgā arheoloģiskā mantojuma saglabāšanu.

Trešajā semināra dienā dalībniekiem bija iespēja apmeklēt vairākus Ventspils apkārtnes arheoloģiskos pieminekļus, ļaujot dabā iepazīties ar dažādām arheoloģisko pieminekļu saglabāšanas un popularizēšanas jomas problēmām Latvijā. Semināra noslēgumā tika prezentēts ceturtais un piektais Baltijas arheoloģijas semināru rakstu krājums. Turpinot tradīciju, arī septītajā Baltijas arheoloģijas seminārā nolasītie ziņojumi kopā ar sestā semināra priekšlasījumiem tiks publicēti atsevišķā zinātniskā izdevumā. Astotais Baltijas arheoloģijas seminārs notiks 2017. gadā Somijā.

Elīna Guščika, Aija Vilka